
upadeshasAhasrI

ఉపదేశసాహస్రీ

Document Information

Text title : upadesha saahasrii

File name : upadeshasaahasrii1.itx

Category : vedanta, upadesha, shankarAchArya

Location : doc_z_misc_shankara

Author : Shankaracharya

Transliterated by : Sunder Hattangadi

Proofread by : Sunder Hattangadi

Latest update : August 25, 2002, July 2, 2011

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

December 22, 2023

sanskritdocuments.org

ఉపదేశసాహస్రీ

గద్యబంధః

ప్రథమో భాగః

శిష్యప్రతిబోధవిధిప్రకరణమ్ ।	౧
కూటస్థాద్వయాత్మబోధప్రకరణమ్ ।	౨
పరిసంఖ్యానప్రకరణమ్ ।	౩

పద్యబంధః

ద్వితీయో భాగః

ఉపోద్ఘాతప్రకరణమ్	౧
ప్రతిషేధప్రకరణమ్	౨
ఈశ్వరాత్మప్రకరణమ్	౩
తత్త్వజ్ఞానస్వభావప్రకరణమ్	౪
బుద్ధ్యపరాధప్రకరణమ్	౫
విశేషాపోహప్రకరణమ్	౬
బుద్ధ్యారూఢప్రకరణమ్	౭
మతివిలాపనప్రకరణమ్	౮
సూక్ష్మతావ్యాపితాప్రకరణమ్	౯
దృశిన్వరూపపరమార్థదర్శనప్రకరణమ్	౧౦
ఈశితృత్వప్రకరణమ్	౧౧
ప్రకాశప్రకరణమ్	౧౨
అచక్షుష్ట్యప్రకరణమ్	౧౩
స్వప్నస్మృతిప్రకరణమ్	౧౪
నాన్యదన్యత్ప్రకరణమ్	౧౫
పార్థివప్రకరణమ్	౧౬
సమ్యక్జ్ఞుతిప్రకరణమ్	౧౭
తత్త్వమసిప్రకరణమ్	౧౮
అథాత్మమనఃసంవాదప్రకరణమ్	౧౯

గద్యబంధః ప్రథమో భాగః ।

శిష్యప్రతిబోధవిధిప్రకరణమ్ ॥ ౧॥

అథ మోక్షసాధనోపదేశవిధిం వ్యాఖ్యాన్యామో ముముక్షూణాం
శ్రద్ధధానానామర్థినామర్థాయ ॥ ౧॥

తదిదం మోక్షసాధనం జ్ఞానం

సాధనసాధ్యాదనిత్యాత్పరస్మాద్విరక్తాయ త్యక్తపుత్రవిత్రోక్తేషణాయ
ప్రతిపన్నపరమహంసపారివ్రాజ్యాయ శమదమదయాదియుక్తాయ
శాస్త్రప్రసిద్ధశిష్యగుణసమ్పన్నాయ శుచయే బ్రాహ్మణాయ
విధివదుపసన్నాయ శిష్యాయ జాతికర్మవృత్తవిద్యాభిజ్ఞనైః పరీక్షితాయ
బ్రూయాత్పునఃపునః యావద్గ్రహణం దృఢీభవతి ॥ ౨॥

శ్రుతిశ్చ— ' పరీక్ష్య లోకాన్ ...తత్త్వతో బ్రహ్మవిద్యామ్ '

ఇతి । దృఢగృహీతా హి విద్యా ఆత్మనః శ్రేయసే సన్నత్యై చ భవతి ।

విద్యాసన్నతిశ్చ ప్రాణ్యనుగ్రహాయ భవతి నౌరివ నదీం తిత్తీర్షోః ।

శాస్త్రం చ— ' యద్యప్యస్మా ఇమామద్భిః పరిగృహీతాం ధనస్య పూర్ణాం

దద్యాదేతదేవ తతో భూయః ' ఇతి ।

అన్యథా చ జ్ఞానప్రాప్త్యభావాత్— ' ఆచార్యవాన్ పురుషో వేద ' ,

' ఆచార్యాదైవ విద్యా విదితా, ' ఆచార్యః ప్లావయితా ' ,

' సమ్యగ్జ్ఞానం ప్లవ ఇహోచ్యతే ' ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః, ' ఉపదేశ్యన్తి

తే జ్ఞానం, ' ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ ॥ 3॥

శిష్యస్య జ్ఞానాగ్రహణం చ లిఙ్గర్బుద్ధ్వా అగ్రహణే

హేతునాధర్మతాకిక-ప్రమాద-నిత్యానిత్యవివేకవిషయా-

సజ్ఞాతదృఢపూర్వశ్రుతత్వలోకచింతావేక్షణ-జాత్యాద్యభిమానాదీన్

తత్ప్రతిపక్షైః శ్రుతిస్మృతివిహితైః అపనయేత్ ,

అక్రోధాదిభిరహింసాదిభిశ్చ యమైః, జ్ఞానావిరుద్ధైశ్చ నియమైః ॥ ౪॥

అమానిత్వాదిగుణం చ జ్ఞానోపాయం సమ్యక్ గ్రాహయేత్ ॥ ౫॥

ఆచార్యస్తూహోపోహగ్రహణధారణశమదమదయానుగ్రహాదినమ్పన్నో

లభ్యాగమో దృష్టాదృష్టభోగేష్వనాసక్తః

త్యక్తసర్వకర్మసాధనో బ్రహ్మవిద్యబ్రాహ్మణీ స్థితోఽభిన్నవృత్తో

దంభదర్పకుహకశాత్యమాయామాత్యన్యతాహజ్కారమమత్వాదిదోషవర్జితః
 కేవలపరానుగ్రహప్రయోజనో విద్యోపయోగార్థీ పూర్వముపదిశేత్—

'సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్', 'యత్ర నాన్యత్పశ్యతి',
 'ఆత్మైవేదం సర్వమ్', 'ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవగ్ర ఆసీత్', 'సర్వం ఖల్విదం
 బ్రహ్మ' ఇత్యాద్యాః ఆత్మైక్యప్రతిపాదనపరాః శ్రుతీః || ౬ ||

ఉపదిశ్య చ గ్రాహయేద్బ్రహ్మణో లక్షణమ్—'య ఆత్మాఽపహతపాప్యా',
 'యత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మ', 'యోఽశనాయాపిపాసే',
 'నేతి నేతి', 'అస్థూలమనణు', 'స ఏష నేతి', 'అదృష్టం ద్రష్టం',
 'విజ్ఞానమానన్దమ్', 'సత్యం జ్ఞానమనన్దమ్', 'అదృశ్యేఽనాత్మ్యే',
 'స వా ఏష మహానజ ఆత్మా', 'అప్రాణో హ్యమనాః', 'సభాహ్యోభ్యన్తరో హ్యజః',
 'విజ్ఞానఘన ఏవ', 'అనన్తరమబాహ్యమ్',
 'అన్యదేవ తద్విదితాదథో అవిదితాత్', 'ఆకాశో వై నామ' ఇత్యాదిశ్రుతిభిః || ౭ ||

స్మృతిభిశ్చ—'న జాయతే మ్రియతే వా', 'నాదతే కస్యచిత్వాపమ్',
 'యథాకాశస్థితో నిత్యమ్', 'క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి',
 'న సత్తన్నానదుచ్యతే', 'అనాదిత్వాన్నిర్గుణత్వాత్', 'సమం
 సర్వేషు భూతేషు', 'ఉత్తమః పురుషస్తస్వస్యః' ఇత్యాదిభిః
 శ్రుత్యుక్తలక్షణావిరుద్ధాభిః పరమాత్మాసంసారిత్వప్రతిపాదనపరాభిః
 తస్య సర్వేణానన్యత్వప్రతిపాదనపరాభిశ్చ || ౮ ||

ఏవం శ్రుతిస్మృతిభిః గృహీతపరమాత్మలక్షణం శిష్యం
 సంసారసాగరాదుత్తిత్తీర్షం ప్రచ్ఛేత్—కస్త్యమసి సోమ్యేతి || ౯ ||

స యది బ్రూయాత్—బ్రాహ్మణపుత్రః ఆదోన్వయః బ్రహ్మచార్యాసమ్, గృహస్థో
 వా, ఇదాసీమస్మి పరమహంసపరివ్రాట్ సంసారసాగరాత్ జన్మమృత్యుమహాగ్రాహాత్
 ఉత్తిత్తీర్షురితి || ౧౦ ||

ఆచార్యో బ్రూయాత్—ఇహైవ తవ సోమ్య మృతస్య శరీరం వయోభిరద్యతే
 మృదాభివం వాపద్యతే, తత్ర కథం సంసారాదుద్ధర్తుమిచ్ఛసీతి | నహి
 నద్యాః అవరే కూలే భస్మీభూతే నద్యాః పారం తరిష్యసీతి || ౧౧ ||

స యది బ్రూయాత్—అన్యోఽహం శరీరాత్ | శరీరం తు జాయతే, మ్రియతే,
 వయోభిరద్యతే, శస్త్రాగ్వాదిభిశ్చ వినాశ్యతే, వ్యాధ్యాదిభిశ్చ
 ప్రయుజ్యతే | తస్మిన్నహం స్వకృతధర్మాధర్మవశాత్ పక్షీ నీడమివ

ప్రవిష్టః పునః పునః శరీరవినాశే ధర్మాధర్మవశాత్ శరీరాస్తరం
 యాస్యామి, పూర్వనీడవినాశే పక్షివ నీడాస్తరమ్ | ఏవమేవాహమనాదౌ సంసారే
 దేవమనుష్యతిర్యగ్నిరయస్థానేషు స్వకర్మవశాదుపాత్తముపాత్తం శరీరం
 త్యజన్, నవం నవం చ అన్యదుపాదదానో, జన్మమరణప్రబంధచక్రే
 ఘటియన్త్రవత్ స్వకర్మణా భ్రామ్యమాణః క్రమేణేదం శరీరమాసాద్య
 సంసారచక్రభ్రమణాత్ అస్మాన్నిర్విణ్ణో భగవన్తముపసన్నోఽస్మి
 సంసారచక్రభ్రమణప్రశమాయ | తస్మాన్నిత్య ఏవాహం శరీరాదన్యః |
 శరీరాణి ఆగచ్ఛన్త్యపగచ్ఛన్తి చ వాసాంసీవ పురుషస్యతి || ౧౨ ||

ఆచార్యో బ్రూయాత్—సాధ్యవాదీః, సమ్యక్పశ్యసి | కథం మృషాఽవాదీః
 బ్రాహ్మణపుత్రోఽదోన్వయో బ్రహ్మచార్యానమ్, గృహస్థో వా, ఇదానీమస్మి
 పరమహంసపరివ్రాడితి || ౧౩ ||

తం ప్రతి బ్రూయాదాచార్యః—స యది బ్రూయాత్ భగవన్, కథమహం
 మృషాఽవాదిషమితి || ౧౪ ||

యతస్తస్యం భిన్నజాత్యన్వయసంస్కారం శరీరం జాత్యన్వయవర్జితస్యాత్మనః
 ప్రత్యభ్యజ్ఞాసీః బ్రాహ్మణపుత్రోఽదోన్వయ ఇత్యాదినా వాక్యేనేతి || ౧౫ ||

స యది పృచ్ఛేత్ కథం భిన్నజాత్యన్వయసంస్కారం శరీరం, కథం
 వా అహం జాత్యన్వయసంస్కారవర్జిత ఇతి || ౧౬ ||

ఆచార్యో బ్రూయాత్—శృణు సోమ్య యథేదం శరీరం త్వత్తో భిన్నం
 భిన్నజాత్యన్వయసంస్కారం,

త్వం చ జాత్యన్వయసంస్కారవర్జితః, ఇత్యుక్త్వా తం
 స్మారయేత్—స్మర్తుమర్హసి సోమ్య, పరమాత్మానం సర్వాత్మానం
 యథోక్తలక్షణం శ్రావితోఽసి ' సదేవ సోమ్యేదమ్ ' ఇత్యాదిభిః శ్రుతిభిః
 స్మృతిభిశ్చ | లక్షణం చ తస్య శ్రుతిభిః స్మృతిభిశ్చ || ౧౭ ||

లబ్ధపరమాత్మలక్షణస్మృతయే బ్రూయాత్—యోఽసావాకాశనామా
 నామరూపాభ్యామర్థాస్తరభూతః అశరీరః అస్థూలాదిలక్షణః
 అపహతపాప్మాదిలక్షణశ్చ

సర్వైః సంసారధర్మైః అనాగన్ధితః ' యత్సాక్షాదపరోక్షాద్భృహ్యూ',
 ' య ఆత్మా సర్వాస్తరః', ' అదృష్టో ద్రష్టా ఆశ్రుతః శ్రోతా
 అమతో మన్తా అవిజ్ఞాతో విజ్ఞాతా', ' నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపః అనస్తరః
 అబాహ్యః విజ్ఞానఘన ఏవ', ' పరిపూర్ణః ఆకాశవత్', ' అనన్తకక్షిః',

'ఆత్మా సర్వస్య, అశనాయాదివర్జితః, ఆవిర్భావతిరోభావవర్జితశ్చ,
స్వాత్మవిలక్షణయోః నామరూపయోః జగద్భిజభూతయోః స్వాత్మస్థయోః

తత్త్వాన్యత్వాభ్యామనిర్వచనీయయోః స్వయంవేద్యయోః
సద్భావమాత్రేణాచిన్యశక్తిత్వాద్ వ్యాకర్తా అవ్యాకృతయోః ॥ ౧౮ ॥

తే నామరూపే అవ్యాకృతే సతీ వ్యాక్రియమాణే తస్మాదేతస్మాదాత్మన
ఆకాశనామాకృతీ సంవృతే । తచ్చాకాశాఖ్యం భూతమనేన ప్రకారేణ
పరమాత్మనః సమ్భూతం ప్రసన్నాదివ సలిలాన్మలమివ ఫేనమ్ । న సలిలం న
చ సలిలాదత్స్వన్తభిన్నం ఫేనమ్ । సలిలవ్యతిరేకేణాదర్శనాత్ । సలిలం
తు స్వచ్ఛం అన్యత్ ఫేనాన్మలరూపాత్ । ఏవం పరమాత్మా నామరూపాభ్యామన్యః
ఫేనస్థానీయాభ్యాం శుద్ధః ప్రసన్నః తద్విలక్షణః ।

తే నామరూపే అవ్యాకృతే సతీ వ్యాక్రియమాణే ఫేనస్థానియే
ఆకాశనామాకృతీ సంవృతే ॥ ౧౯ ॥

తతోఽపి స్థూలభావమాపద్యమానే నామరూపే వ్యాక్రియమాణే వాయుభావమాపద్యేతే,

తతోఽగ్నిభావం, అగ్నేరబ్భావం, తతః పృథ్వీభావం ఇత్యేవంక్రమేణ
పూర్వపూర్వానుప్రవేశేన పంచమహాభూతాని పృథివ్యన్తాన్యత్పన్నాని । తతః
పంచమహాభూతగుణవిశిష్టా పృథ్వీ । పృథ్వాస్యశ్చ పంచాత్మికోశ్య
ప్రీహియవాద్యా ఓషధయో జాయన్తే । తాభ్యో భక్షితాభ్యో లోహితం చ
శుక్రం చ స్త్రీపుంసశరీరసంబంధి జాయతే । తదుభయమృతుకాలే
అవిద్యాప్రయుక్తకామజుజనిర్మథనోద్భూతం మన్తసంస్కృతం గర్భాశయే
నిషిచ్యతే । తత్స్వయోనిరసానుప్రవేశేన వివర్ధమానం గర్భిభూతం
నవమే దశమే వా మాసి సజ్జాయతే ॥ ౨౦ ॥

తజ్జాతం లబ్ధనామాకృతికం జాతకర్మాదిభిః మన్తసంస్కృతం
పునః ఉపనయనసంస్కారయోగేన బ్రహ్మచారిసంజ్ఞం భవతి ।
తదేవ శరీరం పత్నీయోగసంస్కారయోగేన గృహస్థసంజ్ఞం
భవతి । తదేవ వనస్థసంస్కారేణ తాపససంజ్ఞం భవతి । తదేవ
క్రియావినివృత్తినిమిత్తసంస్కారేణ పరివ్రాట్యంజ్ఞం భవతి । ఇత్యేవం
త్వత్తో భిన్నం భిన్నజాత్యన్వయసంస్కారం శరీరమ్ ॥ ౨౧ ॥

మనశ్చేన్ద్రియాణి చ నామరూపాత్మకాన్యేవ ' అన్నమయం హి సోమ్య మనః '
ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః ॥ ౨౨ ॥

కథం చాహం భిన్నజాత్యన్వయసంస్కారవర్జిత ఇత్యేతచ్ఛృణు | యోఽసౌ
 నామరూపయోర్వాక్యకర్తా నామరూపధర్మవిలక్షణః స ఏవ నామరూపే వ్యాకుర్వన్
 సృష్ట్యేదం శరీరం స్వయం సంస్కారధర్మవర్జితో నామరూపే ఇహ
 ప్రవిష్టః ఆవ్యైరదృష్టః స్వయం పశ్యన్, తథాఽశ్రుతః శ్రుణ్వన్,
 అమతో మన్వానో, అవిజ్ఞాతో విజానన్— 'సర్వాణి రూపాణి విచిత్ర్య ధీరో
 నామాని కృత్వాఽభివదన్ యదాస్తే ' ఇతి | అస్మిన్నర్థే శ్రుతయః సహస్రశః
 'తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రావిశత్', 'అస్తః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానామ్',
 'స ఏష ఇహ ప్రవిష్టః, 'ఏష త ఆత్మా', 'స ఏతమేవ సీమానం
 విదార్యైతయా ద్వారా ప్రాపద్యత', 'ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోఽఽత్మా',
 'సేయం దేవతైక్షత హస్తాహమిమాస్మిసో దేవతాః ' ఇత్యాద్యాః || ౨౩ ||

స్మృతయోఽపి ' ఆత్మైవ దేవతాః సర్వాః, 'నవద్వారే పురే దేహీ',
 'క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి', 'నమః సర్వేషు భూతేషు',
 'ఉపద్రష్టానుమంతా చ', 'ఉత్తమః పురుషస్త్యన్యః', ఆశరీరం శరీరేషు
 'ఇత్యాద్యాః | తస్మాత్ జాత్యన్వయసంస్కారవర్జితస్త్యమితి సిద్ధమ్ || ౨౪ ||

స యది బ్రూయాత్—అన్య ఏవాహమజ్ఞః సుఖీ దుఃఖీ బద్ధః
 సంసారీ, అన్యోఽసౌ మద్విలక్షణః అసంసారీ దేవః | తమహం
 బల్యుపహారనమస్కారాదిభిః వర్ణాశ్రమకర్మభిశ్చారాధ్య
 సంసారసాగరాదుత్పీఠీర్షురస్మి | కథమహం స ఏవేతి || ౨౫ ||

ఆచార్యో బ్రూయాత్—నైవం సోమ్య ప్రతిపత్తుమర్హసి,
 ప్రతిషిద్ధత్వాద్భేదప్రతిపత్తేః | కథం ప్రతిషిద్ధా
 భేదప్రతిపత్తిరిత్యత ఆహ—' అన్యోఽసావన్యోఽహమస్మితి న స వేద',
 'బ్రహ్మ తం పరాదాద్యోఽన్యత్రాత్మనో బ్రహ్మ వేద', 'మృతోః స
 మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి '
 ఇత్యేవమాద్యాః || ౨౬ ||

ఏతా ఏవ శ్రుతయో భేదప్రతిపత్తేః సంసారగమనం దర్శయన్తి || ౨౭ ||

అభేదప్రతిపత్తేశ్చ మోక్షం దర్శయన్తి సహస్రశః—
 'స ఆత్మా తత్త్వమసి ' ఇతి పరమాత్మభావం విధాయ ' ఆచార్యవాన్
 పురుషో వేద ' ఇత్యుక్త్వా ' తస్య తావదేవ చిరమ్ ' ఇతి మోక్షం
 దర్శయన్త్యభేదవిజ్ఞానాదేవ | సత్యాభిసంస్థస్య అతస్కరస్యేవ
 దాహాద్యభావవత్ సంసారాభావం దర్శయన్తి దృష్టాన్తేన,

భేదదర్శనాదసత్యాభిసంస్థస్య సంసారగమనం దర్శయన్తి తస్మై రన్యేవ
దాహాదిదృష్టాన్తేన || ౨౮ ||

'త ఇహ వ్యాపై వా ' ఇత్యాదినా చ అభేదదర్శనాత్ ' స స్వరాట్ భవతి '
ఇత్యుక్త్యా తద్విపరీతేన భేదదర్శనేన సంసారగమనం దర్శయన్తి—
'అథ యేఽన్యథాఽతో విదురన్యరాజానస్తే క్షయ్యతోకా భవన్తి ' ఇతి
ప్రతిశాఖమ్ | తస్మాత్ మృషైవైవమాదీః—బ్రాహ్మణపుత్రోఽదోన్వయః
సంసారీ పరమాత్మవిలక్షణ ఇతి || ౨౯ ||

తస్మాత్ ప్రతిషిద్ధత్వాద్భేదదర్శనస్య భేదవిషయత్వాచ్చ
కర్మోపాదానస్య, కర్మసాధనత్వాచ్చ యజ్ఞోపవీతాదేః కర్మసాధనోపాదానస్య
పరమాత్మాభేదప్రతిపత్త్యా ప్రతిషేధః కృతో వేదితవ్యః | కర్మణాం
తత్సాధనానాం చ యజ్ఞోపవీతాదీనాం పరమాత్మాభేదప్రతిపత్తివిరుద్ధత్వాత్ |
సంసారిణో హి కర్మాణి విధీయన్తే తత్సాధనాని చ యజ్ఞోపవీతాదీని,
న పరమాత్మనోఽభేదదర్శినః |
భేదదర్శనమాత్రేణ చ తతోఽన్యత్వమ్ || ౩౦ ||

యది కర్మాణి కర్తవ్యాని, న నివర్తయిషితాని, కర్మసాధనాసమ్బంధినః
కర్మనిమిత్తజాత్యాశ్రమాద్యసమ్బంధినశ్చ పరమాత్మనశ్చ
ఆత్మనైవాభేదప్రతిపత్తిం నావక్ష్యత్ ' స ఆత్మా తత్త్వమసి '
ఇత్యేవమాదిభిర్నిశ్చితరూపైర్వాక్యైః | భేదప్రతిపత్తినిన్దాం చ
నాభ్యధాస్యత్ ' ఏష నిత్యో మహిమా బ్రాహ్మణస్య, 'అనన్వాగతం
పుణ్యేనానన్వాగతం పాపేన అత్ర స్తేనోఽస్తేనః ' ఇత్యాదినా || ౩౧ ||

కర్మాసమ్బంధిస్వరూపత్వం కర్మనిమిత్తవర్ణాద్యసమ్బంధిస్వరూపతాం చ
నాభ్యధాస్యత్, కర్మాణి చ కర్మసాధనాని చ యజ్ఞోపవీతాదీని
యద్యపరితిత్యాజయిషితాని | తస్మాత్ ససాధనం కర్మ పరిత్యక్తవ్యం
ముముక్షుణా, పరమాత్మాఽభేదదర్శనవిరోధాత్ | ఆత్మా చ పర ఏవేతి
ప్రతిపత్తవ్యో యథాశ్రుత్యుక్తలక్షణః || ౩౨ ||

స యది బ్రూయాత్—భగవన్, దహ్యామానే ఛిద్యమానే వా
దేహా ప్రత్యక్షా వేదనా, అశనాయాదినిమిత్తం చ ప్రత్యక్షం
దుఃఖం మమ | పరశ్చాయమాత్మా, 'అయమాత్మాఽపహతపాప్మా విజరో
విమృత్యుర్విశోకో విజిఘతోఽపిపాసః సర్వగన్ధరసవర్ణతః '
ఇతి శ్రూయతే సర్వశ్రుతిషు స్మృతిషు చ | కథం తద్విలక్షణః

అనేకసంసారధర్మసంయుక్తః పరమాత్మానమాత్మత్వేన చ మాం సంసారిణం
 పరమాత్మత్వేన అగ్నిమివ శీతత్వేన ప్రతిపద్యేయమ్? సంసారీ చ సన్
 సర్వాభ్యుదయనిశ్చేయససాధనే అధికృతః అభ్యుదయనిశ్చేయససాధనాని
 కర్మాణి తత్సాధనాని చ యజ్ఞోపవీతాదీని కథం
 పరిత్యజేయమితి || 33||

తం ప్రతి బ్రూయాత్—యదవోచో దహ్యమానే ఛిద్యమానే వా దేహే ప్రత్యక్షా
 వేదనోపలభ్యతే మమేతి తదసత్ | కస్మాత్? దహ్యమానే ఛిద్యమాన ఇవ
 వృక్షే ఉపలబ్ధురుపలభ్యమానే కర్మణి శరీరే దాహచ్ఛేదవేదనాయా
 ఉపలభ్యమానత్వాత్ దాహాదిసమానాశ్రయైవ వేదనా | యత్ర హి దాహః ఛేదో
 వా క్రియతే తత్రైవ వ్యపదిశతి దాహాదివేదనాం లోకః, న వేదనాం
 దాహోద్యుపలబ్ధరీతి | కథం? క్వ తే వేదనేతి పృష్టః శిరసి
 మే వేదనా ఉరసి ఉదరే ఇతి వా యత్ర దాహాదిస్తత్రైవ వ్యపదిశతి,
 న తూపలబ్ధరీతి | యదుపలబ్ధి వేదనా స్యాత్, వేదనానిమిత్తం వా
 దాహచ్ఛేదాది, వేదనాశ్రయత్వేనోపదిశేద్దాహోద్యాశ్రయవత్ || 34||

స్వయం చ నోపలభ్యేత చక్షుర్గతరూపవత్ | తస్మాత్
 దాహచ్ఛేదాదిసమానాశ్రయత్వేన ఉపలభ్యమానత్వాద్దాహాదివత్ కర్మభూతైవ
 వేదనా | భావరూపత్వాచ్చ సాశ్రయా తణ్ణులపాకవత్ | వేదనాసమానాశ్రయ
 ఏవ తత్సంస్కారః | స్మృతिसమానకాల ఏవోపలభ్యమానత్వాత్ వేదనావిషయః |
 తన్నిమిత్తవిషయశ్చ ద్వేషోఽపి సంస్కారసమానాశ్రయ ఏవ | తథా
 చోక్తమ్—' రూపసంస్కారతుల్యాఽఽధీ రాగద్వేషా భయం చ యత్ |
 గృహ్యతే ధీశ్రయం తస్మాజ్ఞాతా శుద్ధోఽభయః సదా ' || 35||

కిమాశ్రయాః పునా రూపాదిసంస్కారాదయ ఇతి | ఉచ్యతే | యత్ర కామాదయః |
 క్వ పునస్తే కామాదయః? ' కామః సజ్కల్పో విచికిత్సా ' ఇత్యాదిశ్రుతేః
 బుద్ధావేవ | తత్రైవ రూపాదిసంస్కారాదయోఽపి, 'కస్మిన్ను రూపాణి
 ప్రతిష్ఠితానీతి హృదయే ' ఇతి శ్రుతేః | ' కామా యేఽస్య హృది శ్రితాః,
 'తీర్థో హి తదా సర్వాన్ శోకాన్ హృదయస్య, 'అసంజ్ఞో హ్యయమ్',
 'తద్వా అస్యైతదతిచ్ఛన్దాః ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః | ' అవికార్యోఽయముచ్యతే,
 'అనాదిత్వాన్నిర్గుణత్వాత్ ఇత్యాదిభ్యః | ఇచ్ఛాద్వేషాది చ క్షేత్రస్యైవ విషయస్య
 ధర్మో నాత్మన ఇతి స్మృతిభ్యశ్చ కర్మస్థైవాశుద్ధిః నాత్మస్థా ఇతి || 36||
 అతో రూపాదిసంస్కారాద్యశుద్ధిసమ్బుద్ధాభావాత్ న పరస్మాదాత్మనో

విలక్షణస్వమితి ప్రత్యక్షాదివిరోధాభావాత్ యుక్తం పర
 ఏవాత్మాఽహమితి ప్రతిపత్తుమ్—తదాత్మానమేవావేదహం బ్రహ్మాస్మి',
 'ఏకదైవానుద్రష్టవ్యమ్', 'అహమేవాఽధస్తాత్', 'ఆత్మైవాఽధస్తాత్',
 'సర్వమాత్మానం పశ్యేత్', 'యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవ',
 'ఇదం సర్వం యదయమాత్మా', 'స ఏషోఽకలః', 'అనంతరమభాహ్యమ్',
 'సబాహ్యోభ్యంతరో
 హ్యజః', 'బ్రహ్మైవేదమ్', 'ఏతయా ద్వారా ప్రాపద్యత', 'ప్రజ్ఞానస్య
 నామధేయాని', 'సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ', 'తస్మాద్వా',
 'తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రావిశత్', 'ఏకో దేవః సర్వభూతేషు గూఢః
 సర్వవ్యాపి', 'అశరీరం శరీరేషు', 'న జాయతే మ్రియతే',
 'స్వప్నాంతం జాగరితాంతమ్', 'స మ ఆత్మేతి విద్యాత్', 'యస్తు సర్వాణి
 భూతాని', 'తదేజతి తన్నైజతి', 'వేనస్తత్పశ్యన్', 'తదేవాగ్నిః',
 'అహం మనురభవం సూర్యశ్చ', 'అస్తః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానామ్',
 'సదేవ సోమ్య', 'తత్పత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి' ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః || 3౭||

స్మృతిభ్యశ్చ—'పూః ప్రాణినః సర్వగుహాశయమ్',
 'ఆత్మైవ దేవతాః', 'నవద్వారే పురే', 'సమం సర్వేషు భూతేషు',
 'విద్యావినయసమ్పన్నే', 'అవిభక్తం విభక్తేషు', 'వాసుదేవః సర్వమ్'
 ఇత్యాదిభ్యః ఏక ఏవాత్మా పరం బ్రహ్మ సర్వసంసారధర్మవినిర్ముక్తస్వమితి
 సిద్ధమ్ || 3౮||

స యది బ్రూయాత్—యది భగవన్ 'అనంతరోఽభాహ్యః',
 'సబాహ్యోభ్యంతరో హ్యజః', 'కృతన్ముః',
 'ప్రజ్ఞానఘన ఏవ 'నైన్దవఘనవదాత్మా సర్వమూర్తిభేదవర్జితః
 ఆకాశవదేకరసః, తర్హి కిమిదం దృశ్యతే శ్రూయతే వా సాధ్యం సాధనం
 వా సాధకశ్చేతి శ్రుతిస్మృతిలోకప్రసిద్ధం వాదిశతవిప్రతిపత్తివిషయ
 ఇతి || 3౯||

ఆచార్యో బ్రూయాత్—అవిద్యాకృతమేతద్యదిదం దృశ్యతే
 శ్రూయతే వా, పరమార్థతస్త్వేక ఏవాత్మా అవిద్యాదృష్టేః అనేకవత్
 ఆభాసతే, తిమిరదృష్ట్యా అనేకచంద్రవత్ | 'యత్ర వా అన్యదివ
 స్యాత్', 'యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి',
 'మృత్యోః స మృత్యుమాప్నోతి', 'అథ యత్రాన్యత్పశ్యతి
 అన్యచ్ఛృణోతి అన్యద్విజానాతి తదల్పం, అథ యదల్పం తన్మర్త్యమితి',

'వాచారమ్భుణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమ్',
'అన్యోఽసావన్యోఽహమ్' ఇతి భేదదర్శననిన్దోపపత్తేరవిద్యాకృతం ద్వైతం
'ఏకమేవాద్వితీయమ్', 'యత్ర త్వస్య', 'తత్ర కో మోహః కః శోకః',
ఇత్యాద్యేకత్వవిధిశ్రుతిభ్యశ్చేతి || ౪౦||

యద్యేవం భగవన్, కిమర్థం శ్రుత్యా సాధ్యసాధనాదిభేద ఉచ్యతే
ఉత్పత్తిః ప్రలయశ్చేతి || ౪౧||

అత్రోచ్యతే—అవిద్యావత ఉపాత్తశరీరాదిభేదస్య
ఇష్టానిష్టయోగినమాత్మానం మన్యమానస్య
సాధనైరేవేష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారోపాయవివేకమజానతః ఇష్టప్రాప్తిం
చానిష్టపరిహారం చేచ్ఛతః శనైస్తద్విషయమజ్ఞానం నివర్తయితుం
శాస్త్రం న సాధ్యసాధనాదిభేదం విధత్తే | అనిష్టరూపః సంసారో
హి స ఇతి తద్భేదదృష్టిమేవావిద్యాం సంసారమూలమున్మూలయతి ఉత్పత్తిః
ప్రలయాద్యేకత్వోపపత్తిప్రదర్శనేన || ౪౨||

అవిద్యాయామున్మూలితాయాం శ్రుతిస్మృతిన్యాయేభ్యః ' అనన్తరమబాహ్యమ్ ',
'సబాహ్యభ్యన్తరో హ్యజః', 'సైన్తవఘనవత్', 'ప్రజ్ఞానఘన
ఏవైక ఆత్మా', 'ఆకాశవత్పరిపూర్ణః' ఇత్యత్రైవ ఏకా ప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠా
పరమార్థదర్శనో భవతి | న సాధ్యసాధనోత్పత్తిప్రలయాదిభేదేన
అశుద్ధిగంధోఽప్యుపపద్యతే || ౪౩||

తచ్చైతత్ పరమార్థదర్శనం ప్రతిపత్తుమిచ్ఛతా
వర్ణాశ్రమాద్యభిమానకృతపాఙ్క్తిరూపపుత్రవిత్తలోకైషణాదిభ్యో
వ్యుత్థానం కర్తవ్యమ్ | సమ్యక్ప్రత్యయవిరోధాత్తదభిమానస్య
భేదదర్శనప్రతిషేధార్థోపపత్తిశోచపపద్యతే |
నహ్యేకస్మిన్నాత్మన్యసంసారిత్వబుద్ధౌ శాస్త్రన్యాయోత్పాదితాయాం తద్విపరీతా
బుద్ధిర్భవతి | నహ్యగ్నౌ శీతత్వబుద్ధిః శరీరే వా అజరామరణబుద్ధిః |
తస్మాదవిద్యాకార్యత్వాత్ సర్వకర్మణాం తత్సాధనానాం చ యజ్ఞోపవీతాదీనాం
పరమార్థదర్శననిష్ఠేన త్యాగః కర్తవ్యః || ౪౪||

|| ఓం తత్ సత్ ||

Encoded by Sunder Hattangadi

Proofread by Sunder Hattangadi and Kalyana Krrit kalyanakrrit at gmail.com

upadeshasAhasrI

pdf was typeset on December 22, 2023

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

